

تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی در مکس کیودی‌ای

20

مجموعه روش‌شناسی‌های کمی و کیفی

زیر نظر

احمد محمدپور – دانشگاه ماساچوست

-
۱. ضد روش: زمینه‌های فلسفی و رویه‌های عملی در روش‌شناسی کیفی. احمد محمدپور
 ۲. روش در روش: دربارهٔ هویت فلسفی پارادایم‌ها در علوم انسانی. احمد محمدپور
 ۳. فراروش: بنیان‌های فلسفی و عملی روش تحقیق ترکیبی در علوم اجتماعی و رفتاری. احمد محمدپور
 ۴. پایایی. پاتریک میر. ترجمهٔ مختار جعفری و توحید جعفرپور
 ۵. روایی و سنجش روایی. کاترین اس. تیلور. ترجمهٔ مختار جعفری و توحید جعفرپور
 ۶. میتودناسی. (مبانی روش تحقیق به زبان کردی). احمد محمدپور
 ۷. تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی در مکس کیودی ای MAXQDA20. نافع باباصفری.

Qualitative Data Analysis in MAXQDA 20

Nafe Babasafari

© Logos Publications 2020

تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی در مکس کیودی‌ای

20

نافع باباصفري

سرشناسه	باباصفري، نافع، ۱۳۶۳ - Babasafar, Nafe
عنوان و نام پديدآور	تجزيه و تحليل داده‌هاي كيفي در مكس كيودي اي / MAXQDA20 نافع باباصفري.
مشخصات نشر	قم: لوگوس، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهري	۲۳۲ ص. : مصور، جدول.
شابك	۹۷۸-۶۲۲-۶۲۸۸-۱۳-۲
فهرست نويسي	فييا
موضوع	مكس كيودي اي (فایل كامپيوتر) (MAXQDA (Computer file)
موضوع	تحقيق كيفي -- برنامه‌هاي كامپيوترى Qualitative research -- Computer programs
رده بندي كنگره	H۶۱/۳
رده بندي ديويي	۳۰۰/۷۳
شماره كتاب شناسي ملي	۵۸۵۰۱۰۸

لوگوس

تجزيه و تحليل داده‌هاي كيفي در مكس كيودي اي

نافع باباصفري

طراح جلد حسين راست منش

چاپ اول ۱۳۹۸

شمارگان ۵۰۰

شابك ۹۷۸-۶۲۲-۶۲۸۸-۱۳-۲

قيمت ۴۵۰۰۰ تومان

تمامي حقوق اين اثر محفوظ است. تكتير يا توليد مجدد آن كلاً يا جزئاً، به هر شكل اعم از چاپ، فتوكپي، اسكن، صوت، تصوير يا انتشار الكترونيك بدون اجازه مكتوب از نشر لوگوس ممنوع است.

ايميل

info@irlogos.com

تماس با مركز پخش

۰۹۰۲ ۱۵۴ ۰۰۴۲

فروشگاه برخط لوگوس

www.irlogos.com

تقدیم به

مادرم، آن که مهر جاودانه و تلاش هایش همواره بدرقهٔ راهم بوده است
و همسر مهربانم، به پاس شکیبایی و همراهی بی‌دریغ‌اش

فهرست

پیشگفتار.....	۱
۱. مبانی روش‌شناسی در پژوهش کیفی.....	۳
۱.۱ مقدمه.....	۳
۲.۱ روش‌شناسی.....	۵
۱.۲.۱ پژوهش کمی.....	۵
۲.۲.۱ پژوهش کیفی.....	۶
۳.۱ روش.....	۷
۴.۱ انتخاب استراتژی پژوهش.....	۹
۵.۱ نظریه داده‌بنیاد.....	۱۱
۱.۵.۱ روش کار در نظریه داده‌بنیاد.....	۱۵
۶.۱ مقایسه مشهورترین نرم‌افزارهای تحلیل داده در روش کیفی.....	۲۰
۲. محیط اولیه نرم افزار مکس کیودی ای.....	۲۵
۱.۲ پنجره آغازین.....	۲۵
۲.۲ وارد کردن نام کاربری.....	۲۶
۳.۲ شروع یک پروژه جدید.....	۲۶
۴.۲ باز کردن پروژه‌های موجود.....	۲۷
۵.۲ بازکردن پروژه‌های نمونه.....	۲۷
۶.۲ اطلاعات مجوز.....	۲۷
۷.۲ آخرین اخبار مکس.....	۲۸
۸.۲ ثبت ایمیل.....	۲۸
۹.۲ ارسال بازخورد و پیشنهادها.....	۲۸
۳. محیط اصلی و زیانه Home.....	۲۹
۱.۳ منوی اصلی.....	۲۹

۳۰	۲.۳ نمای کلی منو
۳۰	۳.۳ زبانه اصلی یا Home tab
۳۲	۴.۳ زبانه واردکردن یا Import tab
۳۲	۵.۳ زبانه کدها یا Codes tab
۳۲	۶.۳ زبانه یادداشت‌ها یا Memos
۳۳	۷.۳ زبانه متغیرها یا Variables tab
۳۳	۸.۳ زبانه تجزیه و تحلیل یا Analysis tab
۳۳	۹.۳ زبانه روش‌های ترکیبی یا Mixed Methods tab
۳۴	۱۰.۳ زبانه ابزارهای دیداری یا Visual Tools tab
۳۴	۱۱.۳ زبانه گزارش یا Reports tab
۳۴	۱۲.۳ زبانه آمار یا Stats tab
۳۵	۱۳.۳ زبانه MAXDictio
۳۵	۱۴.۳ توابع دیگر در منوی اصلی
۳۶	۱۵.۳ چهار پنجره اصلی مکس
۳۶	۱.۱۵.۳ نوارابزار مشترک چهار پنجره اصلی
۳۷	۲.۱۵.۳ پنهان کردن یا نمایش پنجره‌های اصلی
۳۷	۳.۱۵.۳ تنظیم اندازه پنجره‌های اصلی
۳۷	۴.۱۵.۳ چینش پنجره‌های اصلی
۳۹	۴. پنجره‌های چهارگانه و نوارابزارها
۳۹	۱.۴ سامانه سند یا Document System
۳۹	۱.۱.۴ نوارابزار سامانه سند
۴۰	۲.۱.۴ منوی کلیک راست سامانه سند در بالاترین سطح
۴۱	۳.۱.۴ منوی کلیک راست سامانه سند در سطح متوسط
۴۲	۴.۱.۴ منوی کلیک راست سامانه سند در سطح پایین
۴۳	۲.۴ مرورگر سند یا Document Browser

۴۴	۱.۲.۴ نوارابزار مرورگر سند
۴۵	۲.۲.۴ منوی کلیک راست مرورگر سند
۴۷	۳.۴ سامانه کد یا Code System
۴۷	۱.۳.۴ نوارابزار سامانه کد
۴۷	۲.۳.۴ منوی کلیک راست سامانه کد در سطح بالا
۴۹	۳.۳.۴ منوی کلیک راست سامانه کد در سطح پایین
۵۰	۴.۴ بخش های بازیابی شده یا Retrieved Segments
۵۱	۱.۴.۴ نوارابزار بخش های بازیابی شده
۵۲	۲.۴.۴ منوی کلیک راست در بخش بازیابی شده
۵۳	۵.۴ نوار وضعیت The Status Bar
۵۴	۶.۴ تنظیمات عمومی
۵۶	۷.۴ پشتیبان گیری از فایل پروژه
۵۷	۸.۴ پشتیبان گیری خودکار
۵۹	۵. زبانه واردات یا Import
۵۹	۱.۵ انواع داده های قابل استفاده در مکس
۶۰	۲.۵ وارد کردن داده ها
۶۱	۳.۵ مرتب سازی اسناد در گروه سند
۶۲	۴.۵ مرتب سازی اسناد
۶۲	۵.۵ مجموعه های سند
۶۳	۶.۵ ایجاد اسناد متنی جدید
۶۴	۷.۵ رونوشت های متن با تایمر Transcripts with Timestamps
۶۵	۸.۵ رونوشت گروه متمرکز focus group transcript
۶۶	۹.۵ وارد کردن داده ها در قالب جدول اکسل
۶۷	۱۰.۵ وارد کردن فایل داده اکسل
۶۷	۱۱.۵ داده های توییت

۶۸	۱۲.۵ داده‌های یوتیوب YouTube Data
۶۸	۱.۱۲.۵ وارد کردن داده از یوتیوب
۶۹	۱۳.۵ صفحات وب Web Collector Data
۶۹	۱.۱۳.۵ نصب افزونه Web Collector for MAXQDA در گوگل کروم
۷۰	۱۴.۵ واردات مستقیم از صفحات وب در قالب HTML
۷۱	۱۵.۵ وارد کردن اطلاعات کتاب‌شناختی (Endnote، Zotero و غیره)
۷۲	۱۶.۵ اسناد ساختاری Structured Documents
۷۲	۱۷.۵ پروژه‌های MAXApp
۷۳	۶. زبانه کد Code و زبانه Memos
۷۳	۱.۶ کدها و زیرکدها در مکس
۷۳	۲.۶ سامانه کد Code System
۷۵	۳.۶ توابع زبانه Code
۷۵	۴.۶ کدگذاری خلاقانه Creative Coding
۷۷	۱.۴.۶ سازمان‌دهی کدها
۷۸	۵.۶ خروجی گرفتن از کدها و وارد کردن آن‌ها
۷۹	۶.۶ مدیریت کدها
۷۹	۱.۶.۶ انتقال دسته‌جمعی کدها
۷۹	۲.۶.۶ مرتب کردن زیرکدها
۸۰	۳.۶.۶ ایجاد مجموعه کد Code Sets
۸۰	۷.۶ مرور کدها
۸۲	۸.۶ کدگذاری در مکس
۸۳	۱.۸.۶ انتخاب بخش‌ها برای کدگذاری
۸۳	۲.۸.۶ کدگذاری با موس
۸۴	۳.۸.۶ انتخاب متون در جداول
۸۴	۴.۸.۶ کدگذاری فایل PDF و فایل‌های تصویری

۸۵	۵.۸.۶ کدگذاری فایل‌های صوتی و ویدیویی
۸۶	۹.۶ نمایش کدگذاری شده‌ها در Code System
۸۷	۱۰.۶ انواع کدگذاری
۸۷	۱.۱۰.۶ کدگذاری با کد جدید
۸۸	۲.۱۰.۶ کدگذاری با فهرست کدهای موردعلاقه Code Favorites
۸۹	۳.۱۰.۶ کدگذاری با میانبرهای صفحه‌کلید keyboard shortcuts
۹۰	۴.۱۰.۶ کدگذاری با MAXMaps
۹۱	۵.۱۰.۶ کدگذاری با رنگ (برجسته‌سازی) Highlighting
۹۲	۶.۱۰.۶ کدگذاری با شکلک‌ها و نمادها در Emoticode
۹۳	۷.۱۰.۶ شکلک‌ها و نمادها
۹۴	۱۱.۶ صفحه نمایش Emoticode در مرورگر سند
۹۴	۱.۱۱.۶ نمایش Emoticons در سامانه کد
۹۵	۲.۱۱.۶ Emoticons در بخش‌های بازیابی شده و بررسی بخش‌های کد شده
۹۵	۱۲.۶ تغییر بخش‌های کدگذاری شده
۹۶	۱.۱۲.۶ کدگذاری یک بخش با بیش از یک کد
۹۶	۲.۱۲.۶ جایگزینی بخش کدگذاری شده
۹۶	۳.۱۲.۶ ویرایش اندازه یک بخش کدگذاری شده
۹۷	۱۳.۶ انتقال یا کپی کردن بخش‌های کدگذاری شده Move or Copy
۹۸	۱۴.۶ نمرة وزن کد
۹۹	۱.۱۴.۶ اعطای نمرات وزنی در مرورگر سند
۹۹	۲.۱۴.۶ اختصاص نمرات وزن در پنجره بخش‌های بازیابی شده
۱۰۰	۱۵.۶ نظرات کدها Comments
۱۰۱	۱.۱۵.۶ نمایش ستون نظرات در مرورگر سند
۱۰۲	۲.۱۵.۶ پیدا کردن نظرات در بخش کدگذاری شده
۱۰۲	۱۶.۶ مرور اجمالی اسناد برای کد

۱۰۴	Smart Coding Tool	ابزار هوشمند کدگذاری	۱۷.۶
۱۰۴	Code Cloud	ابر کد	۱۸.۶
۱۰۵		باز کردن ابر کد	۱۰.۱۸.۶
۱۰۵		حذف بخش‌های کدگذاری شده	۱۹.۶
۱۰۶	Document Browser	حذف بخش‌های کدگذاری شده از	۱.۱۹.۶
۱۰۶	Segments Retrieved	حذف بخش‌های کدگذاری شده از پنجره	۲.۱۹.۶
۱۰۶	coded segments	حذف بخش‌های کدگذاری شده در	۳.۱۹.۶
۱۰۷	Memos	یادداشت‌ها یا	۲۰.۶
۱۰۸		اجرا و ویرایش یادداشت	۱.۲۰.۶
۱۰۸		حذف یادداشت	۲.۲۰.۶
۱۰۹		مرور کلی یادداشت‌ها	۳.۲۰.۶
۱۱۱	Variables	متغیرها	۷.۷
۱۱۱	Document variables	متغیر سند	۱.۷
۱۱۲		متغیرهای کد	۲.۷
۱۱۲		مدیریت متغیرها	۱.۲.۷
۱۱۳		مرتب‌سازی فهرست متغیرها	۲.۲.۷
۱۱۳		نوار ابزار فهرست متغیرها	۳.۲.۷
۱۱۴	SPSS	واردات داده‌ها از اکسل و	۳.۷
۱۱۴		وارد کردن متغیرهای سند از اکسل	۱.۳.۷
۱۱۵	SPSS	وارد کردن متغیرهای سند از	۲.۳.۷
۱۱۶		وارد کردن متغیرهای کد از اکسل	۳.۳.۷
۱۱۶	SPSS	گرفتن خروجی از متغیرها با فرمت اکسل و	۴.۳.۷
۱۱۷		نمایش متغیرهای سند به عنوان راهنما در قالب پنجره شناور	۴.۷
۱۱۸		فراوانی آماری متغیرها	۵.۷
۱۲۰		نوار ابزار	۶.۷

۱۲۰.....	۱.۶.۷ نمودارها
۱۲۳.....	۸. زبانه تحلیل Analysis
۱۲۴.....	۸.۱ غیرفعال سازی تمام فعال شده‌ها Resetting activations
۱۲۴.....	۸.۲ جستجوی متن
۱۲۴.....	۸.۱.۲ جستجو در چهار پنجره اصلی ویندوز
۱۲۴.....	۸.۲.۲ جستجوی واژه
۱۲۵.....	۸.۲.۳ نتایج جستجو
۱۲۶.....	۸.۳ پرس و جو در کدگذاری شده‌ها Coding Query
۱۲۶.....	۸.۳.۱ Simple Coding Query
۱۲۷.....	۸.۳.۲ Complex Coding Query
۱۲۹.....	۸.۴ مقایسه گروه‌ها Comparing Groups
۱۳۰.....	۸.۴.۱ مقایسه داده‌های کیفی
۱۳۱.....	۸.۴.۲ مقایسه داده‌های کمی
۱۳۲.....	۸.۵ خلاصه Summary
۱۳۳.....	۸.۵.۱ ایجاد و ویرایش خلاصه‌ها
۱۳۴.....	۸.۵.۲ جداول خلاصه Summary Tables
۱۳۷.....	۸.۶ ضریب توافق بین کدگذاران
۱۴۰.....	۸.۶.۱ نتایج حالت اول و دوم توافق
۱۴۰.....	۸.۶.۲ نتایج حالت سوم توافق
۱۴۲.....	۸.۶.۳ ضریب کاپا
۱۴۳.....	۸.۷ طبقه‌بندی داده‌های پیمایش Categorize Survey Data
۱۴۵.....	۸.۸ حاشیه‌نویسی Paraphrasing
۱۴۷.....	۸.۹ توییتر Twitter
۱۴۷.....	۸.۹.۱ کدگذاری خودکار
۱۴۹.....	۸.۹.۲ تجزیه و تحلیل توییت‌های کدگذاری شده

۱۴۹ تجزیه و تحلیل توییت‌ها	۳.۹.۸
۱۵۱ پیکربندی، فراوانی و پوشش کد	۴.۹.۸
۱۵۳ Mixed Methods ترکیبی	۹
۱۵۴ Activation by Document Variable تابع	۱.۹
۱۵۶ Quote Matrix تابع	۲.۹
۱۵۶ Interactive Quote Matrix تابع	۳.۹
۱۵۸ Crosstab جدول متقاطع	۴.۹
۱۵۹ Crosstab ساختن	۱.۴.۹
۱۶۰ Typology جدول تیپولوژی	۵.۹
۱۶۱ Similarity Analysis for Documents اسناد	۶.۹
۱۶۲ Side-by-side displays تابع	۷.۹
۱۶۵ Visual Tools ابزارهای دیداری	۱۰
۱۶۵ MAXMaps نقشه مکس	۱.۱۰
۱۶۶ MAXMaps رابط کاربری	۲.۱۰
۱۶۷ ایجاد نقشه	۱.۲.۱۰
۱۶۹ MAXMaps ابزارهای پنجره	۳.۲.۱۰
۱۶۹ Code Matrix مرورگر کد ماتریس	۳.۱۰
۱۷۰ تنظیمات مرورگر کد ماتریس	۱.۳.۱۰
۱۷۰ نواریزار مرورگر کد ماتریس	۲.۳.۱۰
۱۷۲ مرورگر روابط کد: هم‌پوشانی کدها	۴.۱۰
۱۷۲ تنظیمات مرورگر روابط بین کدها	۱.۴.۱۰
۱۷۳ نمودار مقایسه سند: مقایسه دیداری متن کدگذاری شده	۵.۱۰
۱۷۴ Document Portrait اسناد	۶.۱۰
۱۷۶ Codeline: تصویر متوالی از کدهای سند	۷.۱۰
۱۷۷ Word Cloud ابرواژگان	۸.۱۰

۱۷۷.....	۱.۸.۱۰ ساخت ابرواژگان
۱۷۷.....	۲.۸.۱۰ فهرست تعلیق Stop list
۱۷۸.....	۳.۸.۱۰ برگه نمایش
۱۸۱.....	۱۱. زیانه گزارش‌ها Reports
۱۸۱.....	۱.۱۱ تابع Smart Publisher
۱۸۳.....	۲.۱۱ تابع Codebook
۱۸۳.....	۳.۱۱ تابع Summaries with Coded Segments
۱۸۴.....	۴.۱۱ تابع Project Information
۱۸۵.....	۵.۱۱ توابع Overview
۱۸۵.....	۶.۱۱ تابع Print
۱۸۵.....	۷.۱۱ تابع Export documents
۱۸۷.....	۱۲. زیانه Stats
۱۸۸.....	۱.۱۲ قابلیت‌های بخش Stats
۱۸۹.....	۲.۱۲ منوی Stats
۱۹۱.....	۱۳. زیانه MAXDictio
۱۹۱.....	۱.۱۳ امکانات زیانه MAXDictio
۱۹۲.....	۱.۱.۱۳ فراوانی کلمات
۱۹۳.....	۲.۱.۱۳ فهرست متوقف شده‌ها
۱۹۳.....	۳.۱.۱۳ فهرست کلمات در دسترس
۱۹۴.....	۴.۱.۱۳ تابع Keyword-in-Context
۱۹۵.....	۵.۱.۱۳ ترکیب کلمه
۱۹۶.....	۶.۱.۱۳ تابع Interactive Word Tree
۱۹۷.....	۷.۱.۱۳ مدیریت دیکشنری و توابع مربوطه
۲۰۰.....	۸.۱.۱۳ تابع زبان

۲۰۱.....	۱۴. اجرای گام به گام پژوهش فرضی در مکس کیودی ای
۲۰۱.....	۱.۱۴ مقدمه
۲۰۳.....	۲.۱۴ گام اول: واردکردن داده و کدگذاری
۲۱۰.....	۳.۱۴ گام دوم: مدیریت کدها، پالایش و مقوله‌بندی
۲۱۳.....	۴.۱۴ گام سوم: کدگذاری محوری و انتخابی
۲۱۶.....	۵.۱۴ گام چهارم: دریافت خروجی و ارائه مدل
۲۳۱.....	فهرست منابع

پیشگفتار

ریشه‌های پژوهش کیفی را می‌توان در منابع مردم‌نگارانه تا چندین سده و چه بسا بیشتر دنبال کرد؛ اما بیشتر اندیشمندان این جریان را برخاسته یا حداقل از نو برخاسته در برابر سیطرهٔ بلامنازع پارادایم اثبات‌گرایی و به تبع آن پژوهش‌های کمی می‌دانند. پارادایم‌های رقیب اثبات‌گرایی، از جمله پارادایم تفسیری، در چند دههٔ اخیر دریچه‌های نوینی گشوده‌اند و به پژوهش‌های کیفی نیز بیشتر توجه شده است. یکی از مشکلاتی که پژوهشگران در حوزهٔ پژوهش‌های کیفی همواره با آن روبه‌رو بوده‌اند مشکل چگونگی مدیریت و تجزیه و تحلیل داده‌های عموماً زیاد و گاهی پراکنده است. در طول یک دههٔ اخیر، نرم‌افزارها توانسته‌اند بخش عمدهٔ مشکل را حل کنند و در طول چند سال اخیر این نرم‌افزارها تلاش بیشتری برای رفع مشکل زبان‌های راست‌چین کرده‌اند. البته این نرم‌افزارها، علاوه بر انتقادهای عمومی‌ای که اثبات‌گرایان به پژوهش‌های برساختی وارد می‌کنند، منتقدان دیگری نیز دارند. با این همه، به نظر می‌رسد کارآمدی این نرم‌افزارها در مدیریت و تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی، پژوهشگران را بیش از پیش، مشتاق به استفاده از نرم‌افزارهایی چون NVivo، ATLAS.ti و MAXQDA کرده است.

به نظر می‌رسد نرم‌افزار مکس کیودی‌ای بین پژوهشگران ایرانی عمومیت بیشتری دارد و کتاب‌های مفیدی نیز برای آموزش این نرم‌افزار ترجمه و تألیف شده است. کتاب حاضر نیز ادامهٔ تلاش‌های پیشین است و بر آن است تا به آموزش گام به گام تحلیل داده‌های کیفی در نرم‌افزار MAXQDA20 بپردازد. دو مورد در این کتاب مد نظر نگارنده بوده است: اول اینکه مبنای آموزش بر داده‌های فارسی است؛ و دوم اینکه به‌روزترین نسخهٔ مکس کیودی‌ای تا ژانویهٔ ۲۰۲۰، یعنی نسخهٔ ۲۰، استفاده شده است. این کتاب در سه بخش اصلی و ۱۴ فصل تدوین شده است.

بخش اول (فصل ۱): در این بخش، مبانی روش‌شناسی در پژوهش کیفی و مباحث نظریه داده‌بنیاد مطرح شده است. در قسمت دوم بخش نیز مشهورترین نرم‌افزارهای تحلیل داده در روش کیفی مقایسه شده‌اند.

بخش دوم (فصول ۱۳-۲): به آموزش منوها و ابزارهای موجود در نرم‌افزار مکس کیودی ای پرداخته، تلاش می‌کند مخاطب بدون سردرگمی بتواند منوها و ابزارهای موجود را یک‌به‌یک بشناسد. این بخش منطبق و برگرفته از مطالب آموزشی سایت رسمی مکس کیودی ای خواهد بود که شامل متون راهنما و ویدیوهای آموزشی است.

بخش سوم (فصل ۱۴): پژوهشی فرضی بر مبنای نظریه داده‌بنیاد است تا مخاطب به صورت عملی و گام‌به‌گام، با چگونگی ایجاد و مدیریت پروژه، وارد کردن داده‌های مختلف، کدگذاری، تجزیه و تحلیل و در نهایت با چگونگی دریافت خروجی‌های مختلف آشنا شود.

این کتاب حاصل زحمات بزرگوارانی است که همواره خود را قدردان آنان می‌دانم. در وهله اول آنچه را در حوزه روش‌شناسی آموخته‌ام حاصل آموزش و لطف اساتید گرانقدرم در دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران است. بر خود لازم می‌دانم سپاسگزاری و قدردانی خود را تقدیم اساتید بزرگوارم نمایم. از جناب آقای دکتر امیرحسین محبی‌فر نیز که مطالبی را برای فصل اول در اختیار بنده قرار دادند تشکر می‌نمایم. همچنین، از جناب آقای دکتر سید علی اصغر سلطانی مدیر نشر لوگوس و سایر همکارانشان در دفتر انتشارات، به خاطر همکاری‌های صمیمانه‌شان کمال قدردانی را دارم. در نهایت، از تیم توسعه‌دهنده نرم‌افزار مکس کیودی ای و مدیران آن به پاس جوابگویی و ارتقای نرم‌افزار با توجه به محدودیت‌هایی که برای داده‌های فارسی وجود داشت سپاسگزارم. بدون شک، این کتاب دارای کاستی‌هایی است. نگارنده امیدوار است که خوانندگان این اثر، انتقادات و پیشنهادهای خود را دریغ نکنند تا بتوان آموخت و کاستی‌ها را نیز در حد توان رفع کرد.

نافع باباصفیری^۱

زمستان ۱۳۹۸